

WAKE UP!

UPCYCLE JE REGIO

UPCYCLE JE REGIO VANUIT GRONDSTOFKRINGLOPEN

Alfride Groenewold
Leonie Spronk

INHOUD

09 > WAKE UP! PROLOOG

HOOFDSTUK

01

- 11 > DE URGENTIE: AL TWEE MINUTEN OVER TWAALF
- 15 > De wereld ligt op de intensive care
THOMAS RAU
- 25 > Het wordt tijd dat we verantwoordelijkheid nemen voor deze planeet
LOUISE VET
- 33 > Met al dat plastic in onze wateren voltrekt zich nu de grootste olieramp ooit
MARIA WESTERBOS
- 41 > Als je zelf de urgentie voelt, wil je wel aan de slag
MARJAN MINNESMA
- 46 > Europese Groene Actieplan wil groen ondernemerschap vergroten
INSPIRATIE

HOOFDSTUK

02

- 49 > DE VISIE: ANDERS KIJKEN NAAR GRONDSTOFFEN
- 53 > In onze huidige economie verdwijnt jaarlijks 8 kg textiel per inwoner
ANTON LUIKEN
- 61 > Het gebruik van kunststoffen zal alleen maar toenemen
GEERT HEIDEMAN / RUDY FOLKERSMA
- 69 > Afval scheiden genereert meer inkomsten, dat is mijn punt
GUNTER PAULI
- 74 > Nieuwe ondernemingsgeest breekt door
INSPIRATIE

VERANDERING LIGT
VRIJWEL ALTIJD
BINNEN HET EIGEN
BEREIK EN DE EIGEN
INVLOEDSSFEER VAN
EEN SAMENLEVING
IN EEN REGIO.

HOOFDSTUK

03

- 77 > DE STRATEGIE: CIRCULAIRE ECONOMIE ALS BASISSTEEEM
- 81 > De omslag naar duurzaamheid komt uit de grote steden
MEINY PRINS
- 89 > Verduurzaming staat of valt met leiderschap
STEF KRANENDIJK
- 95 > Continu out of the box denken brengt je verder
TON VAN KEKEN
- 103 > De uitdaging is om gerecyclede kunststoffen zo hoog mogelijk in de keten terug te brengen
GERRIT KLEIN NAGELVOORT
- 110 > Inwoners maken zelf het verschil in verduurzaming
INSPIRATIE

HOOFDSTUK

04

- 113 > DE CULTUUR: DOOR VERBINDING HET VERSCHIL MAKEN
- 117 > Uiteindelijk kunnen we het verschil maken bij de burger
WIM VAN LIESHOUT
- 125 > Innoveren moeten we echt samen doen
WIEGER DROOGH
- 130 > Competenties en kernwaarden van succesvolle duurzame bedrijven
INSPIRATIE

HOOFDSTUK

05

- 133 > DE AANPAK: VERBINDEN IN DE EIGEN REGIO
- 137 > We willen participatiekampioen worden
JOHN VERNOOIJ
- 143 > Gemeenten moeten hun rol in duurzaamheid nu gaan oppakken
JACQUELINE CRAMER
- 150 > Stappenplan De circulaire stad
INSPIRATIE
- 157 > Omdenken is de succesvoorwaarde van de circulaire economie
ALFRIDE GROENEWOLD
- 172 > Upcycling in de regio
INSPIRATIE
- 177 > AAN DE SLAG EPILOOG
- 179 > BRONNENLIJST

Jacqueline Cramer, hoogleraar duurzaam innoveren en directeur Utrecht Sustainability Institute

‘GEMEENTEN MOETEN HUN ROL IN DUURZAAMHEID NU GAAN OPPAKKEN’

In een tijd waarin de overheid zich verder terugtrekt en concentreert op wetgeving, plaatst prof. dr. Jacqueline Cramer daar haar vraagtekens bij als het gaat om de transitie naar een circulaire economie. In mei 2014 introduceerde ‘haar’ Utrecht Sustainability Institute een gemeentelijke aanpak om te komen tot een circulaire stad. Daarin is, zo zegt Cramer, een initiërende en regisserende rol weggelegd voor gemeenten. “Circulair denken vraagt om het kijken naar het totaal van een keten. Dat betekent dat je loslaat dat je alleen aan het eind, dus in de afvalfase, een taak hebt. Gemeenten kunnen hun regio nieuwe impulsen geven.”

HET IS NIET DAT MARKT- PARTIJEN GEMINNOG HEBBEN

Het is niet dat marktpartijen geen oog hebben voor een circulaire economie, zo stelt Jacqueline Cramer, hoogleraar duurzaam innoveren aan de Universiteit Utrecht en directeur van het Utrecht Sustainability Institute. "Ik zie dat steeds meer marktpartijen investeren in duurzaam beleid dat is gericht op een langetermijnwinst. Maar de overheid speelt in die transitie wel een rol. Ze moet een pad uitzetten, visie hebben en een strategie ontwikkelen om innovaties en nieuwe bedrijvigheid te stimuleren en te ondersteunen. Niet louter via traditionele wet- en regelgeving, maar met vernieuwend beleid voor ruimtelijke ordening en met nieuwe instrumenten, zoals de aanbesteding en het faciliteren van nieuwe arrangementen voor samenwerking in clusters en ketens. Daarmee kan de economie in Nederland flink worden versterkt."

ECONOMISCHE POTENTIES

Dat geldt zeker voor gemeenten.

“DE ECONOMISCHE POTENTIES VAN DE CIRCULAIRE ECONOMIE VIND IK NOG HET MEEST AAN- TREKKELIJK. ALS JE VAN PRAK- TISCH AL HET AFVAL GROND- STOFFEN GAAT MAKEN, LEIDT DAT TOT NIEUWE BEDRIJVEN EN NIEUWE BANEN. RECYCLING IS DE BEDRIJVGHEID VAN DE TOE- KOMST.

Daarnaast kost het volgens Cramer relatief steeds meer geld om grondstoffen te delven, te verkrijgen, te produceren en weer te verwerken als afval. "Dus hoe meer grondstoffen we in de kringloop houden, hoe beter dat is voor onze portemonnee." Een ander punt is volgens Cramer dat gemeenten met een duurzaam beleid het goede voorbeeld geven aan hun bedrijven en burgers. "Dan laat je zien dat we als samenleving de plicht hebben om te zorgen voor vol- doende grondstoffen voor toekomstige generaties. Het perspectief van een afvalloze samenleving is bovendien ook politiek interessant." Voor gemeenten is het moment dus aangebroken om in te zetten op de transitie naar de circulaire economie in de eigen regio.

HANDREIKING VOOR GEMEENTEN

Om gemeenten te ondersteunen bij die omslag, heeft USI het gemeentelijk stappenplan 'De Circulaire Stad' ontwikkeld, dat uit de koker komt van het USI-onderzoeksnetwerk met onder meer de Universiteit Utrecht, TNO, Deltares, KNMI, Ecofys en Hogeschool Utrecht. Opmerkelijk aan deze handreiking is dat de aandacht verschuift van de afvalinzameling en -verwerking naar het begin van de keten. In een circulaire stad heeft een gemeente dus ook de taak om herontwerp van product- en materiaalketens te stimuleren en faciliteren. Cramer: "Het Planbureau voor de Leefomgeving stelt dat we internationaal gezien voorop lopen in het gescheiden inzamelen en hergebruiken van specifieke afvalstromen als papier, karton en glas. Ook groeit het aantal bedrijven dat volgens de principes van cradle to cradle produceert. Maar we kampen wel met een achterstand in de ge- scheiden inzameling van veel andere stromen huis- houdelijk afval. Dan denk ik bijvoorbeeld aan plastic, textiel en grof huishoudelijk afval. We zijn blijven steken in het logistiek managen van de inzameling en verwerking ervan, tegen een zo laag mogelijke prijs."

BURGERS WILLEN MEEWERKEN

Cramer wijt het ontbreken van systeeminnovaties enerzijds aan het gebrek aan ambitieuze doelen. "Iets anders is dat men altijd bevreesd is geweest – en nog – dat burgers niet willen meewerken aan het verdergaand scheiden van afval. Maar dat is ten onrechte. Als minister kreeg ik bij de invoering van de gescheiden inzameling van plastic verpakkingen al vaak te horen: fijn dat we iets kunnen doen. Mensen willen best meewerken, zeker als je ze daar vanaf het begin bij betreft. Doe je dat op lokaal niveau, dan is mijn persoonlijke ervaring dat bij betrokkenen zelfs enthousiasme kan ontstaan. Het is een mooi doel om de stromen in de eigen wijk of buurt gezamenlijk circulair te maken. Als je burgers persoonlijk bena- dert, willen ze zich voor je inzetten. Ook bedrijven willen vaak graag aan hun klanten laten zien dat ze nog duurzamer gaan werken. Dan is ineens heel veel mogelijk."

'IK BEN EEN GROOT
VOORSTANDER VAN
SAMENWERKING
MET BURGERS'

WEDERKERIG PROCES

Het bottom-up betrekken van burgers bij vernieu- wend gemeentelijk beleid is volgens Cramer nog geen automatisme in Nederland. Zelf gelooft ze niet in het eenzijdig informeren van burgers over veranderingen.

“MENSEN WILLEN INVLOED OP HET INZAMELSYSTEEM DAT IN HUN EIGEN WIJK INGEVOERD GAAT WORDEN. WIJZIGINGEN HEBBEN NAMELIJK DIRECT IN- VLOED OP HUN HUISHOUDEN. HOE GA JE DAT BIJVOORBEELD MANAGEN IN JE EIGEN KEUKEN?

Vanuit USI worden experimenten opgezet om te onderzoeken hoe de positieve houding van burgers en bedrijven is om te zetten naar gedragen beleid. Cramer stelt dat in elk geval het terugkoppelen van inzamelresultaten daar onderdeel van zal zijn. "Burgers willen weten wat het effect is van al die thuis gescheiden afvalstromen. De verhalen over het verbranden van gft zoemen nog steeds na. Het is goed dat bestuurders en professionals zich reali- sieren dat het inzamelen van afval een wederkerig proces is. Dat wordt nogal eens vergeten."

'DIT SOORT
PROCESSEN
VERGT DAT JE
UITSTIJGT BOVEN
INDIVIDUELE DOELEN
EN ZOEKT WAT JE
GEZAMENLIJK KUNT
BEREIKEN'

BOTTOM-UP INITIATIEVEN

Op weg naar een circulaire stad zijn juist initiatieven van burgers en (kleine) bedrijven waardevol, zo stelt Cramer.

“IN GROTE STEDEN ZIE JE AL INITIATIEVEN IN DE SFEER VAN REPARATIE EN LENEN. DAT VIND IK EEN MOOIE ONTWIKKELING. WAAROM BIJVOORBEELD MOET IK THUIS OVER EEN GOED GEVULDE GEREEDSCHAPSKIST BESCHIKKEN ALS IK MAAR DRIE KEER PER JAAR EEN GAATJE IN DE MUUR BOOR? DAT IS KRANKZINNIG.

Ik begrijp wel dat het lastig is om nieuw beleid te ontwikkelen. Om veranderingen door te voeren. Maar gemeenten die visie ontwikkelen op duurzaamheid en openstaan voor initiatieven van burgers, en die ook werkelijk integreren in het nieuwe beleid, gaan het verschil maken.” Veranderen begint volgens Cramer bij het verlaten van de eigen comfortzone en vraagt om collectief leiderschap. “Het draait in een circulaire economie niet langer om wat het individu belangrijk vindt, maar om het samen zoeken en realiseren van nieuwe oplossingen. Let wel: dat hoeft niet van vandaag op morgen. Dat is onmogelijk gezien de eerdere keuzes en investeringen. Denk alleen al aan de grote hoeveelheid afvalverbrandingsinstallaties die ons land nog telt. In mijn visie groeien we geleidelijk naar een circulaire economie in Nederland toe.”

DIALOOG EN CO-CREATIE

Cramer stelt dat het minstens zo belangrijk is dat gemeenten hierin van elkaar leren. "Het zou toch bizar zijn als bijvoorbeeld Emmen zelf ging bedenken hoe de papierrecycling verbeterd kan worden als in Gelderland twee gemeenten dat al hebben gedaan en bovendien gevestigd zijn in de buurt van een clustering van papierbedrijven? Zo vreselijk groot is die afstand niet. Ik pleit voor dialoog en co-creatie. In de innovatiewetenschappen wordt in de eerste artikelen over de circulaire economie aangegeven dat samenwerking, open innovatie en co-creatie de strategieën van de toekomst zijn. Ik realiseer me dat dit nogal wat vraagt van organisaties. Ik begrijp de weerstand, de angst om de eigen identiteit met de eigen strategische doelen te verliezen. Maar in een circulaire economie zijn dit juist de belangrijkste sleutels."

OVER VIJFTIEN JAAR

Cramer is desalniettemin optimistisch over de veranderbereidheid in Nederland. "Grondstoffenmanagement wordt naast energie een groot thema. Er is jarenlang veel aandacht besteed aan de klimaatverandering en programma's rondom energie-neutraal werken. Terecht. Maar ik voorspel dat we over vijftien jaar een heel eind op weg zijn naar de circulaire stad. Er zal draagvlak zijn bij de bevolking voor veranderingen in onze systemen. En we zullen het heel normaal vinden om veel verschillende afvalstromen te scheiden." Cramer ziet de komende veranderingen kortom als een kans voor gemeenten.

“WE GAAN TOE NAAR VEEL NIEUWE NICHES DIE ZIJN GESPECIALISEERD IN RECYCLING VAN SPECIFIEKE AFVALSTROMEN. DAT LEVERT NIEUWE BANEN OP, OOK VOOR MENSEN DIE EEN AFSTAND HEBBEN TOT DE ARBEIDSMARKT. IK ZIE DUS OOK EEN ENORME SOCIALE POTENTIE. ALS GEMEENTE KUN JE DAAR EEN FLINKE IMPULS AAN GEVEN.”

‘IK BEGRIJP DE ANGST OM EIGEN BELANGEN LOS TE LATEN, MAAR DAT IS WAT EEN CIRCULAIRE ECONOMIE VRAAGT’

‘WE GAAN TOE NAAR VEEL MEER NICHES DIE ZIJN GESPECIALISEERD IN RECYCLING’

OVER JACQUELINE CRAMER

Prof. dr. Jacqueline Cramer (1951) is sinds 2010 hoogleraar duurzaam innoveren aan de Universiteit van Utrecht en sinds 2011 directeur van het Utrecht Sustainability Institute (USI). Cramer verwierf landelijke bekendheid dankzij haar politieke loopbaan. In 2007 trad ze toe als minister van VROM voor de PvdA in het kabinet Balkenende IV. Als minister zette zij het kabinetsbrede klimaatprogramma 'Schoon en Zuinig' en het duurzaam inkoopbeleid op. Ook bracht ze een aantal wetten tot stand waaronder de Wet luchtkwaliteitseisen (2007) en de Wet ruimtelijke ordening (2008). Eerder bekleedde Cramer leerstoelen aan de Universiteit van Amsterdam, Universiteit van Tilburg en de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Ze publiceerde meerdere boeken en wetenschappelijke artikelen en runde een adviesbureau in duurzaam ondernemen. Jacqueline Cramer studeerde aan de Universiteit van Arkansas (USA) alsook aan de Universiteit van Amsterdam, waar zij in 1976 cum laude haar doctoraalexamen biologie behaalde.